

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ
Сумська філія
Кафедра соціально-економічних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ
з навчальної дисципліни «Фінанси»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

за темою – «**МІЖНАРОДНІ ФІНАНСИ**»

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024 № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-економічних дисциплін
Протокол від 25.06.2024 № 23

Розробник:

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії ХНУВС,
кандидат економічних наук Парфентій Л.А.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Навчально-наукового інституту бізнесу, економіки та менеджменту Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент Кравченко О.В.
2. Завідувач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент Панасюк О.В.

План лекції

1. Поняття, призначення та функції міжнародних фінансів.
2. Загальна характеристика світового фінансового ринку.
3. Характеристика структури світового фінансового ринку.

Рекомендована література

Нормативна література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
6. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
7. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 р. № 2246-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.
8. Про концесію: Закон України від 03.10.2019 р. № 155-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/155-20>.
9. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
10. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Основна

12. Фінанси: навчальний посібник. [Л.В. Лисяк, С.В. Качула, Л.О. Міщенко, Д.А. Міщенко]. Дніпро: ТОВ “Акцент ПП”, 2017. 298 с. URL: http://212.1.86.13/jspui/bitstream/123456789/1970/1/%d0%a4%d1%96%d0%bd%d0%b0%d0%bd%d1%81%d0%b8_%d0%9b%d0%b8%d1%81%d1%8f%d0%ba.pdf.
13. Фінанси: навчальний посібник в 2 частинах. [Баранова В.Г.,

Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін.]. Одеса: Атлант, 2015. Ч.1. 344 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/Ф/Фінанси. Частина 1. Баранова В.Г..pdf>.

14. Фінанси : навчальний посібник в 2 частинах. [Баранова В.Г., Волохова І.С., Хомутенко В.П. та ін.]. Одеса: Атлант, 2015. Ч.2. 309 с. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/Ф/Фінанси. Частина 2. Баранова В.Г..pdf>.

15. Глущенко А.С. Фінанси: навч. посіб. Львів «Магнолія 2006», 2014, 440 с. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=11&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwje5-Ldu5XpAhWv_CoKHTXwC904ChAWMAB6BAgBEAE&url=http%3A%2F%2Fekhnuir.univer.kharkov.ua%2Fbitstream%2F123456789%2F13888%2F2%2F%25D0%25A4%25D1%2596%25D0%25BD%25D0%25B0%25D0%25BD%25D1%2581%25D0%25B8%2520%2528%25D0%2593%25D0%25BB%25D1%2583%25D1%2589%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25BA%25D0%25BE%2520%25D0%2590.%25D0%25A1.%2529.pdf&usg=AOvVaw1x8XS6tYKW715Qv4ly1OhA.

Допоміжна

16. Волохова І.С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні: монографія. Одеса: Атлант, 2014. 462 с.

17. Гаврилюк О.В. Тенденції антикризової модернізації інституціональної структури міжнародних фінансів. *Фінанси України*. 2016. №2. С. 7-27.

18. Єльнікова Ю. Сучасна інфраструктура ринку похідних фінансових інструментів. *Вісник Національного банку України*. 2014. №5. С. 67-71.

19. Землячова О.А. Оцінка фінансового стану страховика та шляхи його поліпшення. *Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції*. 2014. № 2. С. 54-66.

20. Клименко К.В. Напрями реформування фінансової системи України в контексті антикризового регулювання. *Фінанси України*. 2015. №7. С. 75-85.

21. Кудряшов В.П. Механізми фінансування державного бюджету в умовах подолання фіскальних дисбалансів. *Економіка України*. 2016. №7. С. 3-20.

22. Редзюк Є. Вплив фондових ринків розвинутих країн світу і країн, що розвиваються, на міжнародні фінансово-інвестиційні процеси. *Вісник Національного банку України*. 2015. №5. С. 50-56.

23. Редзюк Є.В. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та підписання директив ЄС: можливі ризики для вітчизняного ринку цінних паперів. *Фінанси України*. 2015. №1. С. 98-110.

24. Сідельникова Л.П. Ефективність податкових джерел формування

бюджетних ресурсів держави. *Фінанси України*. 2015. №9. С. 45-60.

25. Шиндирук І.П., Соколова Е.В. Ринок фінансових послуг: підручник. К.: Кондор, 2013. 410 с.

26. Щербань О.Д. Джерела забезпечення фінансової надійності страховика. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2015. № 3 (80). – С. 222-230.

Інформаційні ресурси

27. <https://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система "Нормативні акти України (НАУ)".

28. <https://www.nfp.gov.ua> – Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

29. <https://www.nssmc.gov.ua> – Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України.

30. <https://bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.

31. <https://www.kmu.gov.ua> – Урядовий портал.

32. <https://rada.gov.ua> – Офіційний веб-портал Верховної Ради України.

33. <http://www.mon.gov.ua> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України.

1. Поняття, призначення та функції міжнародних фінансів

Економіка сучасної України належить до відкритих економічних систем. З кожним роком взаємодія українських громадян, приватних осіб, підприємців, фірм, корпорацій, державних закладів з іншими країнами й іноземними економічними суб'єктами набуває подальшого розвитку, що зумовлює потребу в усвідомленні сутності системи міжнародних фінансів.

Міжнародні фінанси почали формуватися багато тисячоліть тому, коли з'явилися елементарні форми міжнародної торгівлі. Відтоді виникали відносини натурального обміну надлишками виробництва між окремими особами, сім'ями, родами, племенами. Крім того, після війн, які вели між собою народи, виникали зобов'язальні відносини одного роду сплатити іншому певну данину.

Пізніше, з появою особливого суспільного прошарку торгових посередників - купців, які мали власні кошти і торгували не тільки в межах окремих держав, а й з іншими країнами, міжнародна торгівля починає активно розвиватися. В епоху рабовласницького ладу обмінювалися переважно предметами розкоші або цінною сировиною.

Великі географічні відкриття зумовили зрушення в торговельній справі, яка мала обслуговуватися відповідними грошовими відносинами. Виникають, умовно кажучи, міжнародні фінансисти - міняли та міняльні контори, які обмінювали іноземні монети на місцеві й були посередниками під час платежів. Найбільшого поширення ці операції набули у великих містах Італії, куди надходили товари та гроші з різних країн. Далі, з розвитком монетарної справи, що була спричинена періодичним обміном зіпсованих монет на інші, та збільшенням обсягів заморської торгівлі, з'являються банкіри, які почали надавати грошові позики. Такі позики були дуже потрібні купцям під час поїздок на іноземні ярмарки.

Значно більшого розвитку міжнародні фінанси набувають із переходом від натурального виробництва до товарно-грошового. І коли деякі країни, випереджуючи в економічному розвитку інші, в гонитві за надприбутками починають розміщувати свій капітал за кордоном, міжнародні фінанси набувають форми досить складної системи міжнародних потоків грошових коштів і пов'язаних із ними відносин.

Розвиток товарно-грошових і фінансово-економічних відносин постійно дає поштовх для зміни та удосконалення міжнародних фінансів. Основною характеристикою міжнародних фінансів є те, що вони призначені ефективно обслуговувати міждержавний рух товарів і послуг та перерозподіл грошового капіталу між контрагентами світового фінансового ринку. Міжнародні фінанси, своєю чергою, відображають стан світової фінансової кон'юнктури та є орієнтиром для оперативного прийняття адекватних рішень суб'єктами міжнародних фінансових відносин.

Міжнародні фінанси - це економічна категорія, що відображає обмінно-перерозподільні відносини національних і наднаціональних суб'єктів світової економіки з приводу руху вартості між країнами та у процесі формування й використання централізованих грошових фондів.

Відносини обміну характеризують валютні надходження та валютні платежі, пов'язані з міжнародною торгівлею й обміном валют. Вони відображаються в торговельному балансі, стан якого характеризує взаємозв'язок міжнародних грошових потоків.

Відносини перерозподілу виникають у процесі формування і використання централізованих грошових фондів міжнародних організацій та інституцій, а також переміщення власності на валютні цінності з країн-донорів до країн-реципієнтів.

Об'єктом міжнародних фінансів є потоки грошових коштів і пов'язані з ними фінансові відносини на світовому ринку. Грошові потоки, які виникають у процесі діяльності наднаціональних суб'єктів міжнародних

фінансів (міжнародних фінансових організації та інститутів), спрямовані на концентрацію фінансових ресурсів у певних фондах та їх подальший перерозподіл. До того ж виникають централізовані витрати, направлені на фінансування централізованих заходів і програм, та витрати на утримання апарату цих організацій.

Суб'єктами міжнародних фінансів є фізичні та юридичні особи, уряди, міжнародні організації й фінансові інституції, а також банки та інші кредитно-фінансові установи - посередники на міжнародному фінансовому ринку. Суб'єкти міжнародних фінансів з позиції конкретної держави поділяються на резидентів і не резидентів.

Оскільки фінансові ресурси - наймобільніший вид економічних ресурсів, тобто вони знаходяться у постійному русі й перерозподіляються між різними учасниками міжнародних економічних відносин, виникають валютно-фінансові потоки.

Крім того, у системі світового господарства торгівля товарами, послугами, факторами виробництва, іноземне інвестування здійснюються опосередковано через обмін іноземних валют, що також зумовлює виникнення валютно-фінансових потоків.

Міжнародні валютно-фінансові потоки - це потоки іноземних валют або будь-яких інших фінансових активів, що зумовлені економічною діяльністю суб'єктів світового господарства.

Валютно-фінансові потоки та їх напрямки між суб'єктами міжнародних фінансів створюють певні **взаємозв'язки в системі міжнародних фінансів**, а саме:

1. Між експортерами та імпортерами з приводу платежів за товари, надання й погашення кредитних зобов'язань.

2. Між усіма згаданими вище суб'єктами та банками щодо отримання й погашення кредитів, відкриття та обслуговування валютних рахунків, надання гарантій страховими організаціями з приводу страхування ризиків та іншими фінансово-кредитними установами.

3. Між усіма згаданими вище суб'єктами і міжнародними фінансовими інституціями з приводу отримання кредитів, субсидій тощо.

4. Між усіма згаданими вище суб'єктами та фізичними особами з приводу оплати праці, здійснення міжнародних переказів, сплати за товари й послуги, виконання договорів страхування.

5. Між усіма згаданими вище суб'єктами та іноземною державою з приводу сплати податків і виконання певних зобов'язань, які впливають з правил державного регулювання міжнародних фінансових відносин.

6. Між фізичними особами з приводу здійснення різноманітних міжнародних банківських, поштових і готівкових грошових переказів.

7. Між урядами різних країн з приводу сплати (отримання) контрибуцій та репарацій, надання й погашення кредитів тощо.

8. Між урядами різних країн і міжнародними організаціями та фінансовими інституціями з приводу грошових внесків у ці організації, отримання кредитів, субсидій тощо.

9. Між наднаціональними суб'єктами міжнародних фінансів (міжнародними організаціями та фінансовими інституціями).

Усі описані валютно-фінансові потоки класифікують за різними критеріями, що дає змогу, структурувати базу прогнозно-аналітичних і статистичних розрахунків та детально вивчити закони руху фінансових активів у світовій економіці.

Класифікація валютно-фінансових потоків:

I. За типом економічної взаємодії нерезидентів міжнародні валютно-фінансові потоки поділяються на такі:

1. *Зовнішньоторговельні*. Потоки, що утворюються при торгівлі експортними й імпортними товарами, послугами, факторами виробництва та при здійсненні інших поточних операцій.

2. *Капітальні*. Потоки, що виникають при кредитно-інвестиційній діяльності суб'єктів міжнародних фінансів.

3. *Спекулятивні*. Такі потоки виникають при валютних операціях і не мають жодного зв'язку з виробництвом.

4. *Балансуючі*. Потоки, що опосередковують діяльність однієї держави щодо врівноваження зовнішніх платежів і розрахунків з іншими країнами.

II. За формою міжнародних фінансових ресурсів

1. Фінансові потоки у формі офіційної міжнародної фінансової допомоги. Міждержавні кредити та гранти. Кредити та гранти міжнародних організацій.

2. Фінансові потоки на світовому фінансовому ринку у формі цінних паперів і банківських кредитів.

3. Фінансові потоки у формі офіційних і приватних золотовалютних резервів.

III. За ознакою часу міжнародні фінансові потоки поділяють на:

1. Потоки міжнародного ринку капіталів (середньо- та довгострокові кредитні ресурси й цінні папери).

2. Потоки валютного ринку (короткострокові капітали), які виникають при здійсненні операцій із, так званими, «гарячими грошима» -

цілеспрямовані спекулятивні операції на грошовому ринку з метою отримання максимального прибутку.

IV. **За видами економічної діяльності** міжнародні валютно-фінансові потоки класифікуються за структурою рахунків платіжного балансу згідно з міжнародними стандартами обліку економічних відносин нерезидентів. Вони поділяються на такі:

1. Потоки розрахунків *за товари*.
2. Потоки розрахунків *за послуги*.
3. Поточні та капітальні *трансферти у грошовій формі*.
4. *Кредитні ресурси*.
5. *Прямі та портфельні інвестиції*.
6. Потоки *резервних активів*.

V. Особливе, аналітичне значення має розподіл потоків фінансових активів, пов'язаний із **переходом прав власності** на них. Умовно, права власності на фінансові активи існують у двох формах: приватній (ресурси міжнародних банків, фізичних та юридичних осіб) і офіційна (ресурси урядів країн і міжнародних офіційних організацій). Залежно від того, з якої власності в яку переливаються капітали при утворенні міжнародних ресурсів, формуються міжнародні валютно-фінансові потоки чотирьох типів:

1. Потоки, спрямовані з *офіційних джерел в офіційну власність*. Такі валютно-фінансові потоки формуються з надлишків іноземних валют, які утворюються в активах платіжних балансів, в резервах МВФ, ВБ, ЄБРР та ін., в СДР та в золотих запасах. Ці потоки зумовлені розвитком інвестиційної діяльності міжнародних фінансових організацій та інституцій.

2. Потоки, спрямовані з *приватних джерел у приватну власність*.

Такий тип валютно-фінансових потоків має місце, коли банки, фірми, фізичні особи здійснюють торговельні операції та операції з фінансовими активами ринковим шляхом.

3. Потоки, спрямовані з *офіційних джерел у приватну власність*. Цей тип валютно-фінансових потоків виникає при діяльності урядів країн і міжнародних офіційних організацій, пов'язаній із розміщенням своїх капіталів серед іноземних приватних суб'єктів господарювання.

4. Потоки, спрямовані з *приватних джерел в офіційну власність*. Ці потоки є державними запозиченнями на міжнародних ринках капіталів у юридичних і фізичних осіб чи при вкладах таких осіб у міжнародні фінансові організації, вони виникають дуже рідко і не відіграють помітної ролі у світовій економіці.

Усі види міжнародних валютно-фінансових потоків виникають на основі угод і домовленостей, визначаються певними економічними законами та міжнародним порядком.

Ще одним важливим аспектом економічної категорії міжнародних фінансів є їхня суспільно-економічна роль, або функції, які вони виконують при здійсненні міжнародної фінансової політики. До *функцій міжнародних фінансів* належать **розподільча та контрольна**.

Розподільча функція. Її суть полягає у грошовому розподілі й перерозподілі світового продукту через механізм міжнародних фінансів. Механізм розподілу й перерозподілу має певні об'єктивні та суб'єктивні закономірності.

До об'єктивних закономірностей належать такі:

- капітал обертається відповідно до закону пропорційного розвитку;
- потоки грошових коштів перебувають у русі в пошуку найвищої норми прибутку;
- отримання прибутку завжди пов'язано з ризиком.

Суб'єктивними чинниками, що впливають на механізм розподілу, є політичні й особисті інтереси суб'єктів міжнародних фінансів. Об'єктивні та суб'єктивні закономірності можуть збігатися або бути різноспрямованими.

Розподільча функція передбачає дві **основні ролі** міжнародних фінансів: *обмін і перерозподіл вартості між державами*. Перша роль виконується, коли на противагу грошовим потокам рухається товар. Друга - коли акумулюються і трансформуються грошові фонди між державами. У поєднанні цих двох ролей і виявляється розподільча функція.

Контрольна функція. Суть її полягає в тому, що у будь-який час і на будь-якому етапі є можливість здійснювати облік й аналіз руху світового суспільного продукту в грошовій (універсальній, зіставній) формі, оскільки міжнародні фінанси відображають рух суспільного продукту саме в грошовій формі. Зібрану під час цього обліку й проаналізовану інформацію можна використовувати як орієнтир для швидкого прийняття подальших адекватних рішень щодо міжнародних фінансів, а також для опрацювання суб'єктами міжнародних фінансових відносин поточної та стратегічної політики своєї діяльності. На ефективну реалізацію цієї функції впливає як політика держави, характер і рівень її економічного розвитку, технічне оснащення процесу збирання й обробки інформації, так і міра розуміння можливості практичної реалізації контрольної функції.

У функціях міжнародних фінансів відбивається основне їх призначення - ефективно обслуговувати міждержавний рух товарів і послуг та перерозподіл грошового капіталу між конкуруючими агентами світового ринку, а також,

своєю чергою, вчасно подавати сигнали про стан світової фінансової кон'юнктури.

Загальну систему міжнародних фінансів формує кілька *сфер міжнародних фінансових відносин*: міжнародний фінансовий ринок, міжнародні платіжні розрахунки та їх баланси, міжнародні валютні операції, міжнародні валютні системи, міжнародні організації та інституції, регулювання міжнародних фінансів.

Всі сфери у взаємодії формують певний механізм функціонування міжнародних фінансів, який постійно розвивається. На нього впливають рівень економічного розвитку та характер зовнішньоекономічної діяльності країн, поточні й довгострокові пріоритети держави та ін.

2. Загальна характеристика світового фінансового ринку

Прискорений процес інтеграції, що розпочався приблизно у 60-х роках ХХ ст. і на сучасному етапі виявився в розширенні та зміцненні зв'язків між національними фінансовими ринками, зумовив виникнення міжнародного фінансового ринку. Його суб'єктами стали великі транснаціональні компанії та банки. Фінансові послуги банків своїм клієнтам можуть надаватися за межами країни, де розташовані банківські установи. Умови таких послуг стають вигіднішими, ніж аналогічні на національному ринку, що приваблює клієнтів.

Інтеграція національних фінансових ринків поступово призводить до їхньої глобалізації, що виявляється у взаємозалежності ринків, а не тільки в їх взаємодії. Поняття глобалізації фінансів дає уявлення про світ як про взаємопов'язаний і взаємозалежний інтегрований ринок, який не має кордонів. Фінансовий ринок, що діє в просторі міжнародних економічних відносин, називають « міжнародним фінансовим ринком». Нині *міжнародний фінансовий ринок* є глобальною системою акумулювання вільних фінансових ресурсів, але тенденція до глобалізації не означає, що зникають локальні ринки окремих країн або стирається різниця між ними. Наприклад, швейцарський банкір Дьоріг Ханс-Ульріх зазначає, що **фінансова глобалізація** означає загальне зближення, подібність й ідентичність цін та якості одного й того самого фінансового продукту в один і той самий час.

Міжнародний фінансовий ринок має на меті забезпечення перерозподілу між країнами тимчасово вільних фінансових ресурсів й одержання від цих операцій певного зиску, а також забезпечення міжнародної ліквідності. Функціонування світового фінансового ринку дає змогу країнам швидко

отримувати на вигідних умовах наднаціонального ринку таку кількість фінансових ресурсів, яка б сприяла їхньому економічному розвитку. На міжнародному фінансовому ринку обертаються активи, які або є іноземними (емітовані нерезидентами, відповідно до законодавства певної країни), або емітовані поза юрисдикцією будь-якої країни.

Міжнародний фінансовий ринок є механізмом купівлі-продажу фінансових активів і відповідного задоволення попиту та пропозиції суб'єктів міжнародних економічних відносин на грошовий капітал. Він розміщений у фінансових центрах та поза ними. Всі операції здійснюються телефоном, факсом або ж за допомогою інших сучасних систем зв'язку. Він функціонує через систему міжбанківських кореспондентських зв'язків і є результатом об'єктивної тенденції до інтернаціоналізації національних фінансових ринків провідних промислово розвинених країн.

З організаційної точки зору, міжнародний фінансовий ринок - це сукупність уповноважених банків, брокерських фірм, валютних бірж, транснаціональних компаній та інших юридичних осіб, які здійснюють свою діяльність та впливають на нього.

За метою впливу на ринок банки та компанії, які працюють на ньому, поділяються на активних і пасивних учасників ринку.

Активними учасниками є великі банки та фінансові компанії, яким належить переважний обсяг усіх фінансових угод на ринку. За рахунок здійснення значної частини операцій вони встановлюють поточний рівень валютного курсу або відсоткових ставок, тобто «роблять ціни», тому їх ще називають створювачами ринку (від англ. market makers). При визначенні таких банків (компаній) головним є не абсолютний їхній розмір, а частка в операціях ринку, тобто спроможність, встановлюючи ціну, впливати на ринок.

Зазвичай, активними учасниками ринку стають банки (компанії), які мають великі грошові активи, надійну репутацію, розвинену мережу зарубіжних відділень і філій, значний обсяг міжнародних розрахунків. Певне значення також має державна політика валютних обмежень, політика банків, а також стан телекомунікації в регіоні їх розташування.

Основною функцією активних учасників ринку є котирування для дрібніших банків, останні можуть прийняти або не прийняти ці котирування. Тобто вони формують ціни шляхом здійснення операцій один з одним та з меншими банками, які є учасниками ринку.

Пасивні учасники ринку - це дрібніші банки та компанії, які використовують для своїх операцій встановлені курси. Оскільки вони не є активними гравцями на ринках і «беруть ціну», то їх ще називають

користувачами ринку (від англ. market users). Незважаючи на те, що сукупний обсяг їхніх операцій на ринку може бути достатньо великим, частка кожного з них - незначна.

Головними гравцями на світовому фінансовому ринку є банки, які здійснюють 85–95 % угод між собою на міжбанківському ринку та з торгово-промисловою клієнтурою. Через брокерські фірми (в тому числі біржі) здійснюється близько 30 % операцій світового фінансового ринку. З кінця 60-х років XX ст. зростає роль великих компаній на світовому фінансовому ринку.

Світовий (міжнародний) фінансовий ринок поділяється на **централізований та децентралізований**. *Централізований* світовий фінансовий ринок представлений валютними біржами. Його також називають біржовим ринком. *На децентралізованому* (позабіржовому) світовому ринку торгівля повністю децентралізована і здійснюється переважно через дилінгові системи, міжнародні телекомунікаційні системи, телефоном. На сучасному етапі спостерігається процес глобалізації централізованого фінансового ринку. Прикладом цього є угода про злиття лондонської та франкфуртської фондових бірж. До цієї угоди приєднується також американська, яка у Європі представлена через електронну біржу у Брюсселі.

Залежно від здійснюваних на світовому фінансовому ринку операцій (валютних, кредитних або інвестиційних), ринок має відповідні сегменти: валютний ринок, кредитний ринок і ринок цінних паперів. Водночас кредити та інвестиції поділяють за терміном реалізації майнових прав на короткі (до одного року) і тривалі, тобто виникають сегменти: **ринки грошей та капіталів**.

Валютний ринок - найбільший за розміром сегмент світового фінансового ринку, на якому об'єктом купівлі-продажу є валюта, термін реалізації майнових прав на яку не перевищує року. *Кредитний ринок* - ринок індивідуалізованих боргових зобов'язань. *Ринок цінних паперів* - це сукупність суспільних відносин із приводу емісії й обертання цінних паперів, які мають похідні інструменти. На світовому ринку значну роль у забезпеченні міжнародної ліквідності відіграє також золото як валютний і сировинний метал, операції з купівлі-продажу якого формують *ринок золота*.

Грошовий ринок поєднує валютний ринок і короткострокові боргові зобов'язання. *Ринок капіталів* - це ринок зобов'язань з терміном понад один рік і довгострокових цінних паперів.

Кожен із сегментів має справу з певним типом фінансових активів, що відображає умови купівлі-продажу тимчасово вільних грошей. Кожен сегмент світового фінансового ринку є, власне, окремим фінансовим ринком

із характерною специфікою, особливостями функціонування, правилами укладання угод із фінансовими активами тощо. Проте, фінансовий ресурс одного ринку може, своєю чергою, бути й об'єктом купівлі - продажу для іншого ринку. Тому, розглядаючи виокремлені сегменти ринку, слід пам'ятати, що вони тісно пов'язані між собою.

3. Характеристика структури світового фінансового ринку

3.1. Валютний ринок

Міжнародні фінансово-економічні відносини можливі лише за умови існування такого особливого ринку як валютний. Цей сегмент світового фінансового ринку набуває стрімкого розвитку з виникненням новітніх інформаційних технологій та сучасних засобів телекомунікації. Нині система валютних ринків є найбільшою й найліквіднішою у світі. Вона працює цілодобово та розширюється територіально.

Міжнародний валютний ринок - це система економічних й організаційних взаємовідносин з приводу купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів у іноземній валюті.

Валютний ринок охоплює ту особливу сферу фінансової діяльності, де об'єктом купівлі-продажу й інструментом здійснення цих операцій є валюта різної національної приналежності. Ціною на валютному ринку є або валютний курс, або процентний дохід.

Валютний курс - це ціна, за якою може бути продана або куплена валюта однієї країни, виражена у валюті іншої країни, тобто це певне співвідношення для валют, які можуть бути обміняні одна на одну. Валюта може обмінюватися на іншу лише за умови її конвертованості.

Конвертованість - це гарантована спроможність грошової одиниці вільно обмінюватися на валюти інших країн за курсом, що формується у встановленому порядку, а також можливість її вільно переміщуватися через кордон.

Учасниками (суб'єктами) валютних відносин можуть бути: національні й комерційні банки, казначейства, валютні біржі та валютні відділи товарних і фондових бірж, юридичні й фізичні особи. За характером виконуваних операцій і мірою їх ризику всі суб'єкти валютного ринку можна поділити на групи: інвестори, позичальники, спекулянти, посередники, хеджери, підприємці.

Інвестори валютного ринку вкладають свій або позичений капітал у валютні цінності з метою отримання доходу.

Хеджери валютного ринку проводять захисні операції від несприятливої кон'юнктури валютного ринку.

Спекулянти валютного ринку отримують дохід від різниці в курсах, купуючи - продаючи валюту.

Посередники валютного ринку створюють умови для діяльності всіх суб'єктів валютного ринку.

Позичальники валютного ринку продають валютні цінності з метою отримання фінансового капіталу.

Підприємці валютного ринку здійснюють операції з валютою для забезпечення своєї комерційної діяльності.

Із характеристики основних учасників валютного ринку зрозуміло, що на валютному ринку купують і продають валюту не лише для здійснення платежів, а й для інших, наприклад, спекулятивних, операцій.

На кон'юнктуру валютного ринку впливають:

- обсяг ВВП;
- темпи зростання промислового виробництва;
- рівень безробіття;
- індекс оптових і роздрібних цін;
- стан основних статей платіжного балансу;
- динаміка відсоткових ставок.

3.2. Міжнародний кредитний ринок

Основний дохід банків від операцій за кордоном формується за рахунок надання кредитів. Найчастіше кредити видаються зарубіжним філіям банків, розміщеним у багатьох країнах світу.

Міжнародний кредит - це переміщення позичкових капіталів з одних країн в інші на умовах оплати та повернення у визначені строки.

За сутністю та багатьма характеристиками міжнародний кредит схожий на кредити, що надаються всередині країни, але кредитор і позичальник є резидентами різних країн.

Залежно від особи, що надає позички, міжнародні кредити бувають: банківськими, фірмовими, урядовими, міжнародних організацій.

Фірмовий кредит - це комерційний кредит на міжнародному ринку, коли розрахунки між імпортером й експортером здійснюються в борг.

Урядовий кредит виникає при інвестуванні однією країною іншої або при розміщенні урядових цінних паперів на міжнародному ринку капіталів.

Найбільшу частку кредитного ринку становлять *банківські кредити*, коли однією зі сторін кредитних відносин є банк. Кредит надається за змінними (плаваючими) відсотковими ставками, які переглядаються

щоквартально або раз у півріччя відповідно до зміни базових ставок. Базовими називають середні ставки, за якими першокласні банки, що мають питому вагу операцій на ринку, надають позики іншим першокласним банкам шляхом розміщення в них депозитів.

На міжнародному ринку у банківському кредитуванні часто кредити надають у євровалютах. *Євровалютами* прийнято вважати кошти в операціях банків у валюті, яка не є офіційною на території розташування банку. Кредити банків у євровалютах, ставки по яких визначаються на євrorинках, називають єврокредитами.

Найбільші банківські єврокредити найчастіше надаються в межах банківських синдикатів і пулів. *Синдикований кредит* - це кредит, який фінансується групою банків. При такому виді кредитування банки мають можливість, незалежно від їхнього розміру, брати участь у кредитуванні та більш різноманітно розподілити свої ризики, а позичальники - отримати значну суму коштів, яку за інших умов отримати неможливо.

Особливе місце займають *кредити міжнародних фінансових інститутів*. Такі кредити надаються переважно через МВФ, СБ, ЄБРР, регіональні банки розвитку та інші. Кредитування суб'єктів міжнародних фінансів такими інститутами відбувається через певні механізми й певними способами.

Кредитування країн - членів МВФ здійснюється за допомогою звичайного, спеціального та пільгового механізмів кредитування.

Звичайний механізм кредитування передбачає використання загальних ресурсів МВФ, до яких належать внески держав до фонду та запозичені кошти.

Спеціальний режим кредитування - це надання фінансових ресурсів членам МВФ на умовах компенсаційного і надзвичайного фінансування та фінансування платіжного балансу.

Пільговий режим кредитування - передбачає надання пільгових позик та грантів членам фонду з метою фінансування структурної перебудови в країні.

3.3. Міжнародний ринок цінних паперів

Масовий вивіз капіталу багатонаціональними компаніями та банками за межі країни зумовлює створення такого особливого сегменту світового фінансового ринку як міжнародний ринок цінних паперів. Нині цей сегмент світового фінансового ринку є сферою міжнародного інвестування, що прискорює процес економічного зростання більшості країн.

Міжнародний ринок цінних паперів - це ринок, на якому здійснюється переміщення фінансових зобов'язань та інструментів у вигляді цінних

паперів за межі країни шляхом купівлі-продажу з метою отримання прибутку. До цінних паперів належать акції, облігації, похідні цінні папери (деривативи), векселі, депозитарні розписки. Найчастіше на світовому ринку капіталів обертаються, крім кредитних ресурсів, єврооблігації та євроакції.

Євроакції - це акції, які розміщуються на фінансових ринках інших країн. Вони можуть також котируватися на своєму національному ринку й одночасно на різних інших ринках, куди вони можуть обертатися. Євроакції можуть обертатися на євrorинку і котируватися у світовому фінансовому центрі (наприклад, у Лондоні) або в офшорній зоні. Ціна купівлі-продажу акцій встановлюється, зазвичай, в євrowалютах.

Останнім часом деякі багатонаціональні корпорації (ТНК) активно емітують свої акції спеціально для продажу в інших країнах. Для цього вони вносять ці акції в курсові бюлетені на біржах різних країн, що вимагає значних затрат. Тому ТНК для емісії й одночасного розміщення акцій на зарубіжних ринках об'єднуються в синдикат. Часто євроакції реалізуються міжнародними банківськими синдикатами.

Єврооблігації - це боргові зобов'язання євrorинку, які випускаються позичальником для отримання довгострокової позики і можуть котируватися одночасно на фінансових ринках кількох країн. Єврооблігації, переважно, реалізуються в іноземній для кредитора валюті, хоча для окремих кредиторів валюта може бути й національною. Єврооблігаційні позики можуть розміщуватись емісійним синдикатом. Єврооблігації бувають із фіксованою відсотковою ставкою на весь період позики та з плаваючою відсотковою ставкою (використовуються у період різких коливань відсоткових ставок).

Поряд з єврооблігаціями на світовому ринку боргових цінних паперів обертаються й інші інструменти. На сучасному етапі єврооблігаційні позики значно перевищують емісію інших боргових цінних паперів, що пояснюється їхньою особливістю не прив'язуватися до певної території, наприклад, як іноземні облігації.

Деякі порівняльні характеристики банківських кредитів та єврооблігацій наведені в табл. 1.

3.4. Міжнародні ринки золота

На міжнародному ринку золота здійснюються його операції купівлі-продажу, що проводяться регулярно шляхом публічного продажу на золотих аукціонах. Золото на таких аукціонах реалізується з метою його промислового споживання, придбання необхідної іноземної валюти, тезаврації та спекуляції. Обіг золота відбувається також через депонування його в банку. Золото підлягає обов'язковому обміну на грошовий еквівалент

за ринковою ціною. Такі операції оформляються свідоцтвом - золотим сертифікатом.

Посередниками між покупцями та продавцями на ринку золота виступають консорціуми банків, уповноважених здійснювати операції з металом. Вони також щоденно, а іноді кілька разів на день, фіксують середньо-ринковий рівень ціни золота. Золото продається у вигляді зливків, монет, медалей, листів, дроту та золотих сертифікатів. На світові ринки золото потрапляє через дилерів - особливі фірми, які ще називають фінансовою аристократією. Власне, золотими дилерами є лише п'ять фірм на чолі з банківським домом Ротшильдів.

Залежно від режиму, який надає держава, ринки золота є світовими, внутрішніми вільними, місцевими контрольованими, чорними. Нині перше місце за обсягом оборотів посідають ринки Лондона та Цюриха, які належать до категорії світових ринків золота.

Таблиця 1 – Порівняльні характеристики єврокредитів та єврооблігацій

Показники	Основні характеристики єврокредитів	Основні характеристики єврооблігацій
<i>Сума позики</i>	Від 100 до 500 млн. дол.	Від 50 до 10 тис. дол.
<i>Строки погашення</i>	Від 10 місяців до 12 років	Від 5 до 15 років
<i>Процентні ставки</i>	Проценти регулярно переглядаються, розраховуються на основі базових ставок	Ставка валютного ринку (фіксована), короткострокова ринкова ставка, індексована кожні 6 місяців (плаваюча)
<i>Комісійні</i>	Виплачуються за управління, участь та обслуговування кредиту	Виплачуються банку-керівнику консорціуму за розміщення та обслуговування єврооблігацій
<i>Розміщення</i>	Видаються зарубіжним філіям банків, що розміщені в багатьох країнах світу	Котируються на біржах Люксембурга, Лондона, Франкфурта
<i>Доступ до фондів</i>	Доступ до коштів швидкий, право на завчасне погашення надається за умови виплати компенсації	Приблизно через 6 тижнів після передавання доручення керівникові консорціуму